

УДК 342.733–053

**Вадим Сергійович СЕЛЮКОВ,**

*кандидат юридичних наук,*

*доцент кафедри конституційного та міжнародного права  
факультету підготовки фахівців для підрозділів боротьби  
з кіберзлочинністю та торгівлею людьми*

*Харківського національного університету внутрішніх справ*

### **АВТОНОМНІСТЬ ДИТИНИ У РЕАЛІЗАЦІЇ СВОГО ПРАВА НА ОСВІТУ**

Усесторонній розвиток дитини, як члена суспільства, цілком залежить від можливості в повній мірі реалізовувати свої права. Виходячи з того, що психіка дитини є найпіддатливішою з усіх верств населення, обмеження будь-яких її прав є недопустимим у сучасному суспільстві. Дитина навряд чи зможе самостійно реалізовувати свої права, а у разі потреби, і захищати їх. Тому аналіз усіх теоретичних аспектів права дитини на освіту дасть можливість реалізовувати дитиною надане конституцією право на освіту в повному обсязі. Такий аналіз

має бути базисом для створення дієвих та реальних механізмів забезпечення реалізації цього права.

Спираючись на реально існуючу тенденцію того, що освітні відносини, а саме отримання освіти, характерне, здебільшого, для дітей можна з впевненістю стверджувати, що всебічний та ґрунтовний аналіз змісту автономності дітей у реалізації права на освіту дасть змогу в подальшому пристосовувати отримані висновки до практичного використання.

Значне розповсюдження правопорушень стосовно дитини, поява ювенальної юстиції у світі, а також нездатність дітей реально, самостійно, в повному обсязі, без помилок та непорозумінь реалізовувати свої законні права та можливості призводять до стрімкого розвитку нормативно-правової бази стосовно закріпленні правового статусу дитини в світі. Саме таким шляхом у цивілізованому суспільстві повинні вирішуватися протиріччя, що виникають з цього приводу. На жаль, дієвість нормативних документів не завжди є реалією нашого життя. Дитина в сучасному суспільстві є беззахисною, а тому питання дієвості нормативних актів, що регламентують її правовий статус є дуже актуальним.

Актуальним реалізації дитиною своїх прав у сучасному соціумі є питання автономності дітей у прийнятті тих чи інших рішень в процесі реалізації права на освіту. Дитина в силу своїх особливостей не може в повній мірі самостійно реалізувати усі надані їй права. Як визначає американська доктрина прав людини, права поділяються на «негативні» (не залежать від діяльності держави) та «позитивні» права (реалізація можлива лише за активної участі держави та суспільства в сприянні їх реалізації). Повна автономність дитини можлива лише при використанні своїх «негативних» прав. Право на освіту відноситься до «позитивних» прав, тому повна самостійність дитини здебільшого неможлива. Хоча існують категорії прав дитини на освіту, так звані складові права на освіту, які можна віднести до «негативних» прав. Наприклад, право на самоосвіту. Адже можна з впевненістю стверджувати, що коли дитина вдома лише вчиться читати або писати вона вже отримує освіту. Іноді зустрічаються судження, що освіта – це підтверджений документом рівень знань, умінь та навичок, які набуті особою. Однак не можна погодитись з такою думкою, адже освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей орієнтована на отримання знань, умінь та навичок або їх вдосконалення і оновлення.

Чим пояснюється необхідність обмежень автономності дітей при користуванні правом на освіту? По-перше, виходячи з об'єму дієздатності, що пов'язується з досягненням певної вікової межі, можна стверджувати, що правовий статус дитини різниться в залежності від того чи дитина малолітня, чи неповнолітня. Через різні межі можливої поведінки стосовно реалізації свого права. Дитина не в змозі самостійно прийти до навчального закладу і від свого імені написати заяву на вступ до закладу. Інколи діти навіть ще говорити не вміють, а процес реалізації права на освіту вже починається за допомогою батьків. По-друге, психофізіологічний стан дитини не дає їй в повній мірі керувати своїми діями і нести за них відповідальність, а також усвідомлювати, що сприяє задоволенню її потреб, а що ні. Дитина навряд чи зможе зробити правильний вибір при прийнятті відповідального рішення. По-третє, в більшості національних законодавств країн зазначена норма стосовно обов'язку батьків піклуватися про своїх дітей. Він проявляється в обов'язку батьків здійснювати юридично значимі дії лише в інтересах та на потреби дітей.

Влада дорослих здійснювана над дітьми – як батьків, так і законодавців в якості суддів – не повинна бути само собою надана, але має бути виправдана подальшими інтересами дітей та задоволенням їх особливих потреб. Ця схема для аналізу сімейних відносин і роздуми про дитячі відносини з дорослими, зміщує акцент від прав дорослих на їх обов'язки. У цій схемі, батьки здійснюють фідучіарні повноваження опікуна або піклувальника, з особливими повноваженнями для прийняття рішень стосовно потреб та інтересів бенефіціаря, їхньої дитини. Сім'я розглядається не як форма власності над дітьми, а як форма опіки. Батькам надані широкі повноваження і свободу від втручання держави, яку вони повинні мати, щоб виховувати і захищати своїх дітей в їх подорожі до автономного дорослого життя.

Загальна декларація прав людини у статті 26 проголошує, що батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей. Конвенція про права дитини встановлює, що держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і, у відповідних випадках, законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права способом, що відповідає здібностям дитини, яка розвивається (стаття 14). Беручи до уваги такі формулювання норм права, що містяться в міжнародно-правових документах, можна з впевненістю стверджувати, що держави на вищому рівні визначають обмеження автономності дітей у всіх правовідносинах у тому числі і освітніх.

В законодавстві України також містяться норми, що визначають переважні права батьків у процесі реалізації їх дитиною права на освіту. Так частина 3 статті 151 Сімейного кодексу України закріплює, що батьки мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства. «Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей» – закон України «Про загальну середню освіту», стаття 59. «Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати навчальний заклад для неповнолітніх дітей» – закон України «Про освіту», стаття 60. Також у Законі України про освіту вказано, що прийом дітей у дошкільні навчальні заклади проводиться за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють (стаття 34). Стаття 9 закону України «Про дошкільну освіту» встановлює, що дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють. Стаття 36 цього ж закону містить більш конкретне положення, яке визначає обмеженість автономії дітей у галузі освітніх відносин, а саме: «Батьки або особи, які їх замінюють, мають право вибирати дошкільний навчальний заклад та форму здобуття дитиною дошкільної освіти». Отже, проведений аналіз українського законодавства свідчить про чітку, нормативну регламентацію обмеження автономності дітей щодо вибору виду та форми освіти. Але існують норми, що теоретично гарантують право дитини на вільний вибір виду та форми навчання, навчального закладу освіти, до якого вона бажає вступати, але реальних механізмів реалізації цих гарантій не існує. Ця проблема, як уже зазначалося, спричинена здебільшого психофізіологічним та віковим станом дитини.

Варто наголосити, що питання надання більшої автономності дитині у реалізації свого права на освіту має як недоліки так і певні позитивні наслідки. До недоліків можна віднести неможливість дитини усвідомлювати, що для неї буде найкраще. Мабуть всі пам'ятають, що в дитинстві вони хотіли бути космонавтами, льотчиками, міліціонерами та військовими. Але стали спеціалістами доволі різних сфер. На мою думку, подолання такого недоліку можливе з урахуванням способу, який зазначено в законі України «Про громадянство», який встановлює необхідність отримання згоди дитини від 14 до 18 років на набуття громадянства України. Таким чином, варто визначити і можливості дитини у галузі освітніх відносин. Для окремих вікових груп дітей визначити міри можливого впливу на рішення їх батьків (опікунів) щодо вибору виду, форми та

напряму навчання. Також фактором, що може негативно вплинути на самостійні рішення дитини у сфері освіти є її недостатня соціалізація.

Позитивом надання певної автономності дітям у вирішенні питання вибору форми, виду та методів освіти може стати не аби яка продуктивність, як наслідок проявлення індивідуального інтересу до певного виду навчання. Наприклад, батьки наполягають на тому, щоб дитина навчалася у художній школі, а сама дитина відчуває потяг до конструювання агрегатів ядерної промисловості. В такому випадку бажання дитини повинно мати пріоритет. Знову ж таки досягнення такої регламентації супутніх з правом на освіту прав на вираження власного бажання дитиною щодо виду та форми навчання можливо шляхом, що вказаний вище.

*Одержано 22.05.2015*

